

**Impact
Factor
3.025**

ISSN 2349-638x

Refereed And Indexed Journal

**AAYUSHI
INTERNATIONAL
INTERDISCIPLINARY
RESEARCH JOURNAL
(AIIRJ)**

Monthly Publish Journal

VOL-IV

ISSUE-II

FEB.

2017

Address

• Vikram Nagar, Boudhi Chouk, Latur.
• Tq. Latur, Dis. Latur 413512 (MS.)
• (+91) 9922455749, (+91) 9158387437

Email

• aiirjpramod@gmail.com
• aayushijournal@gmail.com

Website

• www.aiirjournal.com

CHIEF EDITOR – PRAMOD PRAKASHRAO TANDALE

अध्यापक महाविद्यालयातील प्रशिक्षणार्थ्यांचे व्यक्तिमत्त्व व मूल्ये यांच्या सहसंबंधाचा अभ्यास**प्राचार्य डॉ. उज्वला सदावर्ते**विवेक वर्धनी अध्यापक महाविद्यालय,
नांदेड.**प्रास्ताविक :**

विद्यार्थ्यांच्या व्यक्तिमत्त्वाच्या जडणघडणीमध्ये शिक्षकाचा फार मोठा वाटा असतो. विद्यार्थ्यांना शालेय विषयापेक्षा शिक्षक अधिक जवळचे असतात, कारण शिक्षक हा सजीव तर पाठ्यवस्तू ही निर्जीव असते. शिक्षक विद्यार्थ्यांचे व्यक्तिमत्त्व विकसित करून मूल्यांची रुजवणूक करणारा असतो. यासाठी शिक्षकाने केवळ उपदेश करून चालणार नाही. मूल्ये वर्तन व्यक्तिमत्त्व विकासाला पोषक ठरतात व व्यक्तिमत्त्वाचा एक महत्त्वपूर्ण भाग बनतात. ऑलपोर्टनेही हेच म्हटले आहे की, "मूल्ये म्हणजे व्यक्तिमत्त्वाचा प्रभावी घटक अर्थातच मूल्य म्हणजे आपल्या व्यक्तिमत्त्वावर प्रभाव टाकणारा घटक असतो". मूल्याची व्याख्या करताना डी.एच.पारकर म्हणतात, "मूल्य म्हणजे मनाचा आतला आवाज" हा आतला आवाज आपल्या वर्तनाला प्रेरित व नियंत्रित करत असतो. व्यक्तिमत्त्व विकासाची उच्च पातळी गाठल्यावर ह्या आपल्या आवाजासाठीच व्यक्ती जगत असते. ह्या अनुषंगाने व्यक्त झालेला विचार हा ओटावे यांच्या व्याख्येत दिसून येतो तो असा की, 'जिच्यासाठी मनुष्य जगतो अशी कल्पना म्हणजे मूल्य होय.'

व्यक्तिमत्त्व हे विकसनशील असते कारण व्यक्तिमत्त्व विकास ही कधीच गोठून जाणारी प्रक्रिया नसते. त्यामुळे व्यक्तीने आत्मसात केलेले मूल्येही विकसित होत असतात. याच विचाराचा आग्रह धरताना डॉ. प्रेम कृपाल म्हणतात, 'मूल्ये ही कार्यात्मक व सुसंबद्ध असावीत, ती गोठलेली नसावीत. त्याचा विकास व नूतनीकरण प्रतिबंधित नसावे.' व्यक्तिमत्त्व जसजसे विकसित होत जाते तसतसे सुसंघटित होत जाते. त्याच बरोबर व्यक्तिमत्त्वात मूल्यांची सुयोग्य गुंफण साधली जाते. मूल्ये म्हणजे व्यक्तिमत्त्व विकासाला पोषक ठरणारी व व्यक्तिमत्त्वातून अविष्कृत होणारी स्वमान्य व समाजमान्य, स्थलकाल निरपेक्ष, विकसनशील, सुसंघटित अशी मार्गदर्शक तत्त्वे होत.

व्याख्या :-

१.'व्यक्तीची जन्मजात रचना, प्रवृत्ती, आवेश, सहजप्रवृत्ती, वासना आणि त्या व्यक्तीने विविध अनुभवांद्वारे संपादित केलेल्या प्रवृत्तींची मांडणी यांची गोळाबेरीज म्हणजे व्यक्तिमत्त्व होय.'

२.'व्यक्तिमत्त्व म्हणजे शरीररचना, वर्तनविशेष, अभिरुची कृतीक्षमता व अभिरुची या सर्वांची एकता व वैशिष्टपूर्ण गुंफण होय.'

३.'मनुष्याच्या व्यक्तिमत्त्वातील ज्या ज्या गोष्टींना समाजामध्ये मूल्य आहे ती गोष्ट म्हणजे मूल्य होय.'

४.'अनुभवातून वर्तनाबद्दल सर्वसामान्य मार्गदर्शक तत्त्वे प्राप्त होऊ शकतात, ही मार्गदर्शक तत्त्वे जीवनात दिशा दाखवू शकतात व त्यांनाच मूल्ये असे म्हणता येईल.'

मूल्यांच्या वरील व्याख्या आपण पाहिल्या मात्र सर्वसामान्यपणे आपण ज्याला चांगले समजतो ते म्हणजे मूल्य असेही म्हणता येईल. जे मूल्य असते ते मिळवावे असे आपल्याला नक्कीच वाटत असते, त्याचा आपण पाठपुरावा सुद्धा करत असतो. डॉ. संतोष मुळावकर यांच्या मते मूल्य म्हणजे, 'मूल्ये मनाला सशक्त करतात, वर्तनाला इष्ट वळण लावतात आणि मनावर व वर्तनावर इष्ट नियंत्रण ठेवतात. अध्यापक महाविद्यालयातील प्रशिक्षणार्थी हा भावी शिक्षक असतो. या भावी शिक्षकाचे व्यक्तिमत्त्व हे विकसित असले पाहिजे त्याच बरोबर त्याला मूल्यांची जोडही असली पाहिजे तरच तो एक चांगला शिक्षक म्हणून समाजाच्या कामी येईल. म्हणूनच संशोधकाने अध्यापक महाविद्यालयातील प्रशिक्षणार्थ्यांचे व्यक्तिमत्त्व व मूल्ये हा विषय हाती घेतला आहे.

संशोधनाची उद्दिष्टे :-

- १.अध्यापक महाविद्यालयातील प्रशिक्षणार्थ्यांच्या व्यक्तिमत्त्वाचा अभ्यास करणे.
- २.अध्यापक महाविद्यालयातील प्रशिक्षणार्थ्यांच्या मूल्यांचा अभ्यास करणे.
- ३.प्रशिक्षणार्थ्यांचे व्यक्तिमत्त्व व मूल्ये यांच्यातील सहसंबंधांचा अभ्यास करणे.

संशोधकाची गृहितके :-

- १.प्रत्येक व्यक्तिला एक विशिष्ट असे व्यक्तिमत्त्व असते.
- २.प्रत्येक व्यक्तीत कमी अधिक प्रमाणात मूल्ये असतात.
- ३.व्यक्तीचे व्यक्तिमत्त्व व मूल्ये यांच्या सहसंबंध असतो.

गरज व महत्त्व :-

आधुनिक काळात मूल्य, नैतिकता या बाबी कमी प्रमाणात पहायला मिळतात. सद्यः परिस्थितीत योग्य संस्कार, योग्य नैतिक मूल्यांचे शिक्षण मिळणे आवश्यक बाब आहे. नैतिक मूल्यांचे संवर्धन करणारा शिक्षक निर्माण झाला पाहिजे. शिक्षकात शैक्षणिक मूल्यांबरोबरच सामाजिक आणि नैतिक मूल्येही असली पाहिजेत. अध्यापक महाविद्यालयात नैतिक मूल्यांची जोपासना करणाऱ्या प्रशिक्षणार्थ्यांचे व्यक्तिमत्त्व नेमके कसे आहे हे जाणणे जरूरीचे वाटते. यासाठी संशोधकाला प्रशिक्षणार्थ्यांचे व्यक्तिमत्त्व व मूल्ये यांच्या संबंधाचा अभ्यास करणे गरजेचे वाटते.

व्यक्तिमत्त्व जसजसे विकसित होत जाते तसतसे सुसंघटीत होत जाते त्याचबरोबर व्यक्तिमत्त्वात मूल्यांची सुयोग्य गुंफण साधली जाते त्यामुळे व्यक्तिमत्त्व व मूल्ये यांच्यातील परस्पर संबंध पाहणे आवश्यक ठरते. मूल्य हा व्यक्तिमत्त्वाला प्रभावी करणारा घटक आहे. अध्यापक महाविद्यालयातील प्रशिक्षणार्थी हे भावी शिक्षक असतात जेव्हा अशा भावी शिक्षकाचे व्यक्तिमत्त्व कसे आहे व त्यांच्या व्यक्तिमत्त्वावर मूल्यांचा किती मोठ्या प्रमाणात प्रभाव पडलेला आहे हे पाहण्यासाठी प्रस्तुत संशोधनाचे महत्त्व आहे.

व्याप्ती व मर्यादा :-

- प्रस्तुत संशोधन हे नांदेड जिल्ह्यातील अध्यापक महाविद्यालयापुरते व्याप्त आहे.
प्रस्तुत संशोधन हे शै.वर्ष. २०१६-२०१७ मधील प्रशिक्षणार्थ्यांपुरते मर्यादित आहे.

संशोधन पद्धती :- संशोधकाने निवडलेली संशोधन समस्या ही वर्तमान कालीन असल्याकारणाने सर्वेक्षण पद्धतीची निवड केली आहे.

संशोधन साधने :- माहिती संकलनासाठी व्यक्तिमत्त्व चाचणी व मूल्य शोधिका यांचा वापर केला आहे.

नमुना निवड :- नांदेड जिल्ह्यातील पाच अध्यापक महाविद्यालयातील प्रत्येकी २० प्रशिक्षणार्थ्यांची सहेतूक नमुना निवड पद्धतीने केली आहे.

संख्याशास्त्रीय तंत्र :- संशोधकाने प्राप्त माहितीचे विश्लेषण व अर्थनिर्वचन करण्यासाठी शेकडेवारी या संख्याशास्त्रीय तंत्राचा वापर केलेला आहे.

प्रमुख निष्कर्ष :-

अ) व्यक्तिमत्त्व चाचणीवरून आलेले निष्कर्ष :-

१. बहुतांश प्रशिक्षणार्थी कोणतेही कार्य चांगल्या प्रकारे करण्याचा प्रयत्न करतात.
२. बहुतांश प्रशिक्षणार्थी कार्य कठीण म्हणून सोडून देत नाहीत.
३. बहुतांश प्रशिक्षणार्थी विविध उपक्रमात सहभागी होऊन त्याचा पूर्ण आनंद घेतात.
४. बहुतांश प्रशिक्षणार्थी मनातील इच्छा सर्वासमोर सांगतात.
५. बहुतांश प्रशिक्षणार्थ्यांना कार्यक्रमात प्रमुख भूमिका साकारायला आवडते.
६. प्रशिक्षणार्थ्यांना कार्य करताना अडचण आल्यास खचून न जाता आत्मविश्वासाने कार्य करतात.

७. प्रशिक्षणार्थी शक्यतो उदास होत नाहीत मात्र इतरांशी मतभेद झाल्यास दुःखी होतात.

ब) मूल्य शोधिकेवरून आलेले निष्कर्ष :-

१. बहुतांश प्रशिक्षार्थ्यांना रिकाम्या वेळेत ललित कला, वाचन, खेळ, मनोरंजन यामध्ये घालवितात.
२. बहुतांश प्रशिक्षणार्थ्यांना इतरांना मदत करणारा मित्र आवडतो.
३. काही प्रशिक्षणार्थी सुट्टीत काम करून आर्थिक परिस्थिती सुधारण्याचा प्रयत्न करतात.
४. बहुतांश प्रशिक्षणार्थ्यांना आवडीचे संगीत ऐकल्यावर समाधान मिळते.
५. बहुतांश प्रशिक्षणार्थी दुसऱ्याला मदत करणारा विद्यार्थी भविष्यात घडवू अशी हमी देतात.
६. बहुतांश प्रशिक्षणार्थ्यांच्या मते, जीवनातील मार्गदर्शक सिद्धांत म्हणजे कष्ट करून पैसा मिळविला पाहिजे.
७. बहुतांश प्रशिक्षणार्थी महापुरुषांची चरित्रे वाचून त्यांचा आदर्श समोर ठेवतात.
८. बहुतांश प्रशिक्षणार्थ्यांच्या मते आपल्या विचारात प्रसन्नता ईश्वराच्या श्रद्धेने येते.

शिफारशी :-

१. प्रशिक्षणार्थ्यांचे व्यक्तिमत्त्व विकास योग्य पद्धतीने घडावा यासाठी मूल्यशिक्षणाला वाव द्यावा.
२. अध्यापक महाविद्यालयाच्या अभ्यासक्रमात आवश्यक शैक्षणिक, सामाजिक व नैतिक मूल्यांचा अंतर्भाव करावा.
३. अध्यापक महाविद्यालयात प्रशिक्षणार्थ्यांच्या व्यक्तिमत्त्व विकासासाठी उपक्रम राबवावेत.
४. प्रशिक्षणार्थ्यांना निती मूल्यांचे शिक्षण देण्यासाठी आदर्श व्यक्तींची व्याख्याने आयोजित करावीत.
५. सामाजिक उपक्रमाचे आयोजन करून प्रशिक्षणार्थ्यांत सामाजिक मूल्य रुजवावे.

संदर्भ सूची :-

- i. प्रदिप आगलावे, 'संशोधन पद्धती व तंत्रे', विद्या प्रकाशन, नागपूर.
- ii. डॉ. संतोष मूळावकर, 'मूल्यशिक्षण व सुसंवाद', विद्या प्रकाशन, नागपूर.
- iii. डॉ. ह.ना. जगताप, 'शैक्षणिक व प्रायोगिक मानसशास्त्र', नूतन प्रकाशन, पुणे.
- iv. डॉ. अरविंद दुनाखे, 'प्रगत शैक्षणिक तत्त्वज्ञान', नूतन प्रकाशन, पुणे.
- v. डॉ. के.एम. भांडारकर, 'सुलभ शैक्षणिक संख्याशास्त्र', नूतन प्रकाशन, पुणे.
- vi. Buch M.B. (1978 - 83), 'Third Sevey of Research in Education', NCERT, New Delhi.